

El conflicte remença vist pels historiadors dels segles XIX i XX

JORDI CANAL I MORELL

L'any 1986 s'haurà commemorat, entre altres esdeveniments històrics, la Sentència Arbitral de Guadalupe, signada el 1486, que tancava un període especialment revolucionari del camp català i de la història de Catalunya. Perquè fos possible, calgue-

ren lluites i negociacions, revoltes i repressions. És precisament als primers termes de les parelles de paraules que farem referència en aquest escrit; als aixecaments, a les lluites que els remences (i altres pagesos) protagonitzaren. I ho farem a partir de la visió que en tingueren els historiadors i estudiosos en general del segle passat i del present.

De Víctor Balaguer ençà s'han escrit pilots de pàgines sobre el tema i, ahora, ben diferents. La

posició ideològica (polític-social) de cada un dels autors es reflecteix, amb més o menys nitidesa i intensitat, a través de la seva ploma, en els seus escrits. Tenint molt present aquesta premissa (sense oblidar, evidentment, que el major nivell d'evidència documental redueix la possibilitat de convertir la història en simple apologia), analitzarem, en aquest article, les característiques més significatives de les interpretacions històriques que sobre el

conflicte remença s'han elaborat, emmarcant-les en la seva època i en els corrents historiogràfics corresponents.

La historiografia catalana de la segona meitat del segle XIX

A la segona meitat del segle dinovè neix la que podem anomenar, amb propietat, historiografia catalana moderna. Hi ha precedents, certament: José de Melo, Antoni de Campmany o bé Narcís Feliu de la Penya. Són, però, homes de l'Antic Règim, amb poca relació amb els nous historiadors que sorgiran en el procés de consolidació de la societat capitalista a Catalunya. Les transformacions econòmiques i socials que es produeixen al Principat des del segle XVIII i les lluites entorn de la formació del nou estat liberal porten al desenvolupament d'una consciència "nacional", manifestada primerament en el terreny cultural. Com escriu Borja de Riquer (RIQUER, B. de, 1977, p. 30), "era veritablement l'inici d'una presa de consciència col·lectiva, era el principi d'una renaixença". Sorgiran, així, uns estudiosos interessats a explicar el passat català, a veure'n les grandeses, l'esplendor, per a servir de base al projecte polític social i econòmic que edifiquen per l'època que viuen. Víctor Balaguer (BALAGUER, V., 1853, p. III), un dels millors representants de la historiografia romàntica, referint-se a Catalunya, per exemple, escriu: "Es un brillante pasado el que ha tenido, pero es un bello porvenir el

suyo. El cielo le tiene reservado aún altos destinos".

D'entre els historiadors del segle XIX, es pot fer, al nostre parer, una distinció general en dos grups que el tema del conflicte remença il·lustra clarament. Per una banda les grans històries romàntico-nacionalistes de Catalunya (les de Víctor Balaguer, Antoni de Bofarull i Antoni Aulèstia i Pijoan). I, de l'altra, articles i llibrets diversos sobre temes i períodes normalment més concrets, escrits per tota una corrua d'autors catalans, interessats fonamentalment en aspectes jurídics. Sobre el conflicte remença caldria esmentar sobretot Fidel Fita, Salvador Sanpere i Miquel, Josep Pella i Forgas i la seva interessant *Historia del Ampurdán*, Julián de Chía, Narcís Pagès i Prats, i Josep Coroleu i Inglada i el seu estudi titulat *El feudalismo i la servidumbre de la gleba en Cataluña*, on acaba fent una advertència als proletaris de la seva època perquè escollin el camí del dret i la pau, a diferència del que feren els remences (CANAL, J., 1986).

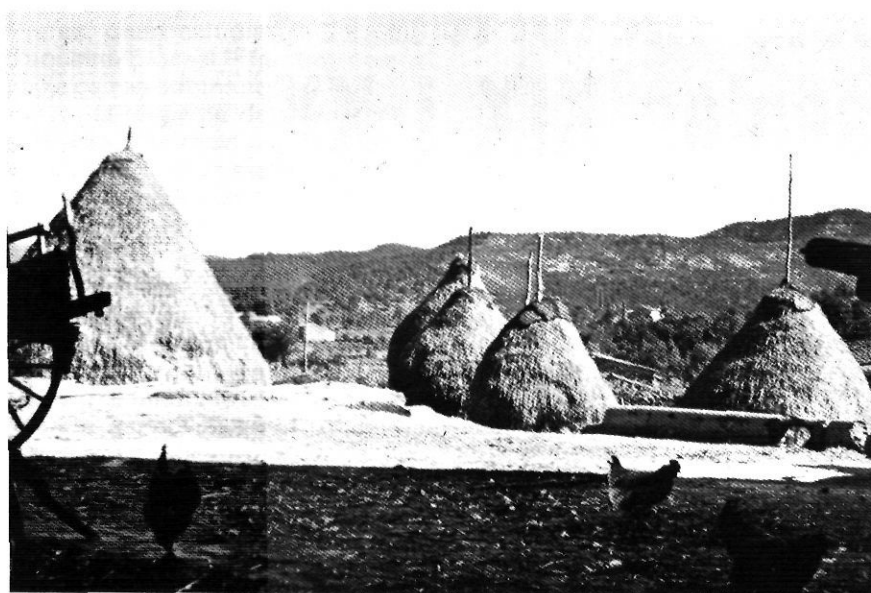
El centre de l'anàlisi dels anteriors autors és la primera revolta dels remences, a excepció de Sanpere i Miquel, el qual fixà els seus estudis en l'aixecament que comandà Pere Joan Sala. La raó pot trobar-se en el lligam que la primera guerra tenia amb el problema polític que es visqué a Catalunya (Guerra civil catalana de 1462-72), que interessava moltíssim aquests autors. Distingiran en el conflicte polític una "causa catalana", que representava la Diputació del Ge-

neral, i una altra de la monarquia (vegeu, per exemple, BALAGUER, V., 1862, pp. 595 i 614, o bé PELLA i FORGAS, J., 1883, pp. 676, 680, 681 i 685), la primera encarnadora de la llibertat i la democràcia (valors que segons la historiografia romàntica eren els definidors de la Catalunya medieval), i la segona de la tirania, l'autoritarisme i l'intrusisme. Els remences, comandats per Francesc de Verntallat, posant-se al costat del rei, esdevenien uns traïdors a Catalunya. Com els anomena Antoni de Bofarull (BOFARULL, A. de, 1877, p. 103): "... defensores de la causa del tirano que intentaba oprimir al país más libre del mundo!". Els remences haurien estat instigats per Joan II, i després per la seva segona muller, per a debilitar la força de la Diputació. Tot plegat suposava una actuació maquiavèlica de la reialesa i els pagesos esdevenien una mena de mercenaris, qualificats per Bofarull d'instruments de la tirania ("... instrumento venal que sirvió a la tiranía para oprimir a Cataluña y burlarse de sus leyes y libertades". (BOFARULL, A. de 1877, p. 350).

Les opinions que hem exposat són representatives, en general, dels autors de la segona meitat del segle XIX, de la primera historiografia romàntica. S'accepta com a legítima, correntment, la causa remença, i desaproven els "mals usos" feudals, però no podien perdonar als remences que haguessin barrejat la seva qüestió amb la "política", lluitant a més al costat d'una monarquia estrangera i enemiga de Catalunya. L'opció político-nacional dels historiadors en qüestió, pròpia d'una burgesia catalana força conservadora, els portava a interpretar d'aquesta manera tan maniqueïsta, el conflicte.

D'Eduardo de Hinojosa a Ferran Soldevila

Amb el canvi de segle apareixen dues obres fonamentals per a comprendre el fet remença. La primera és la d'Eduardo de Hinojosa, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media* (1905), que encara representa un punt de referència ineludible. De Hinojosa elabora una síntesi ben notable sobre el sistema feudal, però en el tema del conflicte remença se centra gairebé exclusivament en les servituds, les prestacions i els projectes jurídics, tot

L'era d'una masoveria de la Vall d'Hostoles pels anys seixanta.

deixant força de banda el conflicte pròpiament dit i els seus protagonistes (Vegeu les crítiques a les teories de De Hinojosa de Jaume Vicens, 1978, pp. 11-12, i de Pierre Vilar, 1966, p. 51 i ss.).

L'obra de Francesc Monsalvatge, en allò que fa referència al conflicte remença, és tant o més important que l'anterior, perquè qüestiona la major part de la producció historiogràfica anterior i alhora reivindica clarament la causa dels remences. Escriu, per exemple (MONTSALVATGE, F., 1906, p. 40): "... ¿qué menos podían hacer sino combatir a la sombra y bajo la bandera de la realeza que así los amparaba y defendía? Hacer lo contrario hubiera sido suicidarse y abandonar por un tiempo indefinido sus justas reivindicaciones. Seamos justos y no nos dejemos llevar de un falso patriotismo. La causa que defendía Verntallat era una causa simpática y humanitaria; era la causa de la redención de los hijos del pueblo, de los siervos del terruño, vejados con prestaciones onerosas, que solamente pedían conmutar a cambio de gravar sus fincas". Monsalvatge, doncs, remarca la justícia de la causa que defensaven els remences i trasllada el centre d'acusacions de la reialesa a la Diputació: "La Diputació, compuesta de grandes señores feudales, encontraba natural sublevarse contra el rey; y, en cambio, encontraba como una ofensa hecha a Dios y a los privilegios y libertades del Principado que se sublevaran los oprimidos remensas contra sus opresores". (MONTSALVATGE, F., 1906, p. 76). El treball d'aquest historiador, tot i les imprecisions que conté, marca l'inici d'una nova visió del conflicte. Que no prosperés s'ha d'atribuir a la revifalla de la historiografia romàntica i a un cert oblit de l'autor i de la seva obra en les generacions posteriors.

En el període que va de principi de segle a la Guerra civil es publiquen una sèrie de treballs interessants sobre el conflicte, però no gaire: els articles d'Enric Prat de la Riba a la *Revista Jurídica de Cataluña*, el llibre d'Elies Serra i Ràfols *Fernando el Católico y los payeses de remensa*, (1905) i l'obra de teatre de Josep Burgas, *Els esclaus de la terra (La remença)* (1933), on una relació d'amor "impossible" entre Verntallat i Marianna es barreja amb la història del conflicte, bàsicament. En les dècades dels anys 20 i 30 apareixen dues importants obres

generals d'història de Catalunya, les de Rovira i Virgili i de Soldevila, emparentades amb aquelles històries romàntico-nacionalistes del segle XIX. De fet, aquests autors són els continuadors de la vella historiografia romàntica catalana, en la seva "fase erudita" o neo-romàntica (BARCELÓ, M. i alt., 1982, pp. 70-71).

Aquests historiadors viuen, tanmateix, una conjuntura diferent de la de final del segle dinovè. Catalunya ja havia aconseguit uns graus d'autogovern i de preeminència política importants (Mancomunitat, Generalitat). En aquestes circumstàncies calia, a parer seu, reviure el passat que hi havia conduït, el passat d'una Catalunya lliure i democràtica que, a voltes, es veia vençuda (com ho serà el 1939), però que ressorgia. Així, la dicotomia entre defensors de Catalunya i opressors, tirans i traïdors, apareix de bell nou, però enmig d'una narració històrica amb bases més sòlides, historiogràficament més afinada (sobretot en el cas de Ferran Soldevila).

Novament es barreja molt la qüestió "política" amb el conflicte remença. Dos bàndols en l'època de la primera revolta: el de la Diputació, "màxima institució directora de la nació nostra", i la reialesa, que és favorable als remences "... per a les seves maniobres polítiques". (ROVIRA i VIRGILI, A., 1931, p. 498; 1934, p. 66). El plantejament de Soldevila és semblant només en la primera edició de la seva *Història de Catalunya*, ja que en la revisió que en farà posteriorment incorpo-

rarà molts aspectes presents en l'obra de Vicens. Una idea plana sobre el text: que la Diputació hauria fet més pels remences que la reialesa ("... així, els remences queien en el parany, i hi caurien encara, de fer el joc a la monarquia hostil a Catalunya i de creure que un poder foraster interessat en la submissió del país podia donar una millor solució a llur problema que un poder nacional interessat en la salvació del país, com era la Diputació de la Generalitat". (SOLDEVILA, F., 1935, p. 104). Es fa novament una acusació bàsica als remences: la d'haver anat contra Catalunya (contra els "defensors de Catalunya", i el "moviment nacional" del qual eren promotors), o sigui, haver estat al costat de la monarquia. Tot plegat seria, com ja havia apuntat anys enrera Balaguer, una llunyana conseqüència de Casp (vegeu, per exemple, ROVIRA i VIRGILI, A., 1931, p. 595; VALLS i TABERNER, F. i SOLDEVILA, F., 1968, p. 32).

Ferran Soldevila és l'autor culminant del moviment neo-romàntic en la història a Catalunya. Jaume Vicens ha pogut escriure que la seva obra "... és l'entrellaçament científic, metòdic i brillant de seixanta anys d'una investigació dirigida més amb el cor i els sentits que amb el pensament i la realitat". (VICENS, J., 1936, p. 74). La interpretació dels esdeveniments històrics, i concretament del conflicte remença, es fa totalment en funció del present que ell i el seu entorn viuen. Una obra per un poble que ha assolit la llibertat i ha de conèixer el camí recorregut fins a ella. Els remences

Els bous foren uns grans auxiliars en els treballs agrícoles dels remences.

Granollers de Rocacorba, vila nadiua de Pere Joan Sala, cabdill de la segona revolta remença.

en foren un obstacle, per la seva aliança i relació amb la monarquia. Així ho veié la historiografia tradicional catalanista, de signe conservador. L'espanyolista, en canvi, interpretà les lluites com un sever fre a allò que calia aconseguir a la fi: la "suprema unidad hispana" (vegeu, per exemple, SÁNCHEZ ALBORNOZ, C., 1973, pp. 443-444). Dos plantejaments diferents, normalment oposats, però tant un com l'altre amb una clara projecció del present (i les nocions "patriòtiques" que conté) al passat, amb una finalitat política-ideològica immediata.

L'obra de Jaume Vicens Vives

En els anys 30 apareixen també les primeres obres d'un autor que serà decisiu en la renovació historiogràfica a Catalunya. Es tracta de Jaume Vicens Vives. La seva crítica a tota la historiografia romàntica (de Balaguer a Soldevila), a una història feta més amb els sentiments que amb la raó, i l'alternativa que presenta, una història més "científica", seran unes fites molt destacables. En el tema del conflicte remença es centrarà en l'època de Ferran II, tot criticant de bon principi la visió que construïren Sanpere i Miquel i els seus continuadors, i alabant per primer cop des de feia moltes dècades l'actuació del monarca, fets que el portaran a

tenir una dura polèmica amb Antoni Rovira i Virgili.

Jaume Vicens va escriure en un article l'any 1933 que "... la visió que s'ha tingut fins ara d'aquest monarca (és a dir, Ferran II) ha de canviar moltíssim si es vol que s'aproximi a la realitat". (VICENS, J., 1967, p. 15). I és allò que Vicens volia fer: reconvertir la visió que del rei edificà la història romàntica, per una de nova, segons ell més ajustada a la realitat. Ferran no seria un monarca enemic de Catalunya, opressor, ni hauria fet un doble joc actuant maquiavèlicament amb els remences. Tampoc no hauria atacat les llibertats catalanes, ni hauria afeblit econòmicament el país, i, amb els remences, segons ell, hi mantingué unes relacions correctes: en va ser alliberador. Aquest canvi de concepció respecte al rei que volia introduir Vicens no agradà a Rovira i Virgili, que va respondre, i es produí aleshores una llarga i interessant polèmica, en la qual participaren també Bagué i Serra i Ràfols. Rovira, el 1935, va escriure de Vicens: "L'autor es presenta com un indicador i un panegirista del Rei Catòlic. No mostra sensibilitat catalanesca". (VICENS, J., 1967, p. 557). El debat no es quedà, però, en la discussió sobre l'actuació concreta de Ferran respecte als remences (en aquest sentit aportà ben poca cosa), sinó que esdevingué una pugna entre dues concepcions de la història: una, l'antiga, que Vicens

creia poder soterrar (i que descrivia de la següent manera: "Entre tots heu creat una història de Catalunya falsa en la seva major part, i completament absurda en tractar-se de l'època de la decadència. ¿És que la grandesa nacional de Catalunya necessita d'aquesta història misèrrima per a mantenir-se?") (VICENS, J., 1967, p. 340), i una altra de nova (més "científica", però de fet també partidària), que Vicens volia introduir.

Aquesta història preconitzada per Vicens superava la simple anàlisi política (amb tocs jurídics i socials) i introduïa l'estudi econòmic i de les classes socials. La visió renovada del període medieval és interessant; no tant, però, com l'inici de l'estudi, per part de Vicens, de l'època contemporània, abandonant fins i tot el període predilecte del romanticisme. El missatge polític de l'obra de l'autor podia donar-se millor des de l'estudi de les capes dirigents o "motors" de la Catalunya del segle XIX (vegeu *Industrials i polítics*), per intentar així formar-ne unes altres que dirigissin la Catalunya futura: "Dominar la Història, promoure dirigents i quadres, anar a poc a poc; això és el que ens convindria" (VICENS, J., 1975, p. 25). L'obra de Vicens, no ens enganyem, està dirigida a la burgesia catalana, li obre un camí i l'erigeix en timó de la nació. I és en aquest sentit que hem d'entendre la seva *Notícia de Catalunya*, veritable manual de reflexions històrico-políti-

ques per la comprensió d'un passat i projecció de la Catalunya dels "capitans d'indústria" cap a un present i un futur, de la mateixa manera que ho havia estat *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba en altres circumstàncies. Aquest darrer l'havia escrit amb la base històrica que li forní la historiografia romàntica, i en canvi, Vicens Vives utilitza la base històrica sorgida ja de la renovació que ell mateix impulsà.

Tornant a la interpretació de Vicens respecte al conflicte remença, hem de remarcar, com fèiem al principi de l'apartat, la seva dedicació fonamental al període de Ferran II. Tot i això, en articles i manuals, i sobretot en la seva *Historia de los remensas (en el siglo XV)*, abastà tota l'època de la contesa. Revisarà, aportant nova documentació, amb una anàlisi rigorosa, el desenvolupament del conflicte remença. Matisarà molts judicis que es feren sobre la reialesa, la Diputació i els remences en l'època de Joan II, abandonant força l'antiga visió maniqueïsta; quant al regnat de Ferran II, ja hem dit més amunt que reivindicarà l'acció del monarca en el conflicte.

El plantejament de Jaume Vicens serà bàsicament acceptat pels estudiosos que vindran al darrera, amb alguna matisació (fruit de l'avenç de l'estudi històric), i també, com veurem, amb alguna rectificació important. Entre els historiadors que continuaran l'obra de Vicens, cal esmentar Miquel Golo-

bardes, que clou el seu estudi dels remences abans del conflicte del segle XV, a *Els remences dins el quadre de la pagesia catalana fins el segle XV*; també Santiago Sobrequés i el prolífic Joaquim de Camps i Arboix, que no ha utilitzat documentació inèdita en els seus estudis (*Verntallat, cabdill dels remences, La reivindicació social dels remences*), sinó treballs ja publicats.

Hi ha dos elements en l'obra de Jaume Vicens que són bàsics, i per tant, pilars de la seva explicació del conflicte. Són la divisió dels pagesos en dos grups, moderats i exaltats, i la valoració extremament positiva de la Sentència Arbitral de Guadalupe. Ambdós elements persistiran en les interpretacions de la major part d'historiadors que tractaran el tema. La divisió moderats-exaltats, que a voltes és pagesos rics-pagesos pobres, o muntanyavall, o bé, personalitzada, Verntallat-Pere Joan Sala, era ja present en anteriors autors, però es reafirma en Vicens. I ho fa a l'època de Ferran II. Si l'acció del monarca era tan favorable als pagesos, no eren necessàries accions revolucionàries, sinó el compromís. L'actitud "demagògica" d'alguns era contraproduent (*"Abandonando la política morigerada de Verntallat, quien acababa de dar otra prueba de sus propósitos de pacificación, Sala atizó cuanto pudo el incendio de la discordia, con el espíritu fanático y demagógico de los revolucionarios natos"*). (VICENS, J., 1978, p. 143). Una divisió paral·lela a la que Vi-

cens fa entre els treballadors dels segles XIX-XX: els obrers i "la patuleia" o "els miserables", caracteritzats per la subversivitat. Ell aposta, com en els remences, pel primer grup.

La Sentència Arbitral és la culminació de l'obra emancipadora de Ferran II. És, d'altra banda, l'element bàsic, que permet obrir una nova època de prosperitat al camp català. *"És indubtable que els pagesos catalans entraren a l'Edat Moderna lliures de tota servitud i que gràcies a llur llibertat el camp català conegué una època de pau i prosperitat"*. (VICENS, J., 1967, p. 282). La Sentència permet, doncs, el *"... nacimiento de un nuevo orden jurídico en el camp del Principado, el mismo que, manteniéndose inquebrantable durante más de cuatro siglos, había de probar, con el esplendor dado a la agricultura catalana, el acierto del Rey Católico en otorgarlo y la justicia constitucional de sus disposiciones"*. (VICENS, J., 1978, p. 266). Amb Vicens s'havia avançat molt en el coneixement de les vicissituds del conflicte remença, però hi havia diversos aspectes a matisar o subvertir. És el que faran fonamentalment dos autors: Pierre Vilar i Eva Serra.

La necessària revisió

Al començament de la dècada dels anys 60 es tradueix al català l'obra d'un autor que hauria de resultar decisiu pels estudis d'història

Panoràmica de la Vall d'En Bas.

de Catalunya: es tracta de Pierre Vilar i la seva *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vilar ocupà el lloc que havia deixat Vicens amb la seva mort prematura. Introduí una sòlida metodologia marxista i amplià les mires de la nostra historiografia. Del conflicte remença, que tracta en la gran introducció històrica que va fer al seu tema concret d'investigació, en reprèn l'estudi econòmic-social i perfecciona alhora les anàlisis econòmiques dels antecedents de les revoltes.

Vilar es farà una pregunta que havia esdevingut un tòpic en l'anàlisi historiogràfica de la Revolució francesa: revolta de la prosperitat o de la misèria? La seva resposta és: "... de totes dues, sens dubte". (VILAR, P., 1966, p. 158). Els vencedors seran, de fet, les capes benestants de la pagesia, a les quals afavoriria la Sentència Arbitral. Pierre Vilar insistirà també en un aspecte que ja Vicens havia tractat: la no consideració de la revolta del segle XV com a "guerra nacional". Però el punt fonamental, i amb el qual connectarà Eva Serra, és la manifestació dels resultats de la Sentència de Guadalupe. Es remarca la subsistència de lligams senyorials i s'accepta la tesi de la consolidació d'una pagesia forta després de 1486, però puntualitza que aquesta no sorgeix de tota la pagesia en lluita sinó dels triomfadors, de la part benestant en conflicte (*"El triomf, per compromís, de la revolució agrària catalana del segle XV, a profit d'una massa important de pagesos benestants —no de tots els pagesos—, ha constituït una forta pagesia, una de les més sòlides d'Europa, "quasi-proprietària", bé que pagui encara drets feudals i respecti les formes de les tradicions feudals"*). (VILAR, P., 1966).

La interpretació de Vilar era fruit d'una anàlisi a consciència del material publicat fins el moment. Les investigacions sobre documentació inèdita, conjuntades amb l'anàlisi dels treballs impresos, portaran a una revisió més aprofundida de les conseqüències de la Sentència. Serà una historiadora catalana dedicada a l'estudi de l'època moderna la que emprendre aquest replantejament: Eva Serra. En un dels seus treballs escriu, d'entrada: *"Els historiadors han valorat sempre en termes exclusivament positius per als pagesos les disposicions de la famosa Sentència. Ara i ací, però, ens toca relativitzar la visió excessivament triomfalista de les clàusules*

Monument als pagesos a la Vall d'En Bas.

de l'esmentada Sentència". (SERRA, E., 1980, p. 35; vegeu també SERRA, E., 1986, pp. 215-216). La relativització-revisió és feta a tres nivells, que s'interrelacionen i, àdhuc, es determinen. Primerament es recalca que els conflictes remences són més revoltes pageses que no pas d'una part de la pagesia. Aquest fet permetria entendre millor l'aixecament de Pere Joan Sala, personatge maltractat per tota la historiografia anterior. *"L'adhesió pagesa als Sala —escriu Eva Serra—, al meu entendre, cal atribuir-la no a l'acció repressiva generalitzada i sense discriminacions practicada pel lloctinent —com opinava Vicens i Vives—, sinó a l'adhesió a un pro-*

grama pagès que integrava el rebuig global al sistema feudal". (SERRA, E., 1980a, p. 18). El segon nivell és la demostració de la persistència del sistema feudal després de Guadalupe. Allà s'hi reafirmà, es recompongué el sistema (*"La Sentència, doncs, cal analitzar-la en la seva doble vessant de liquidació d'un conjunt de drets personals, però de ratificació dels drets dependents de la terra i, per tant, és també el marc jurídic de recomposició del règim feudal català després de les guerres pageses del XV"*). (SERRA, E., 1980b, p. 37); i així, tota la legislació i jurisprudència posterior a la Sentència té com a finalitat la defensa del sistema que aquesta

ratificà. En conseqüència, arribem al tercer nivell del qual parlàvem, és a dir, la revisió del fet de considerar que el camp català viu després de 1486 una etapa d'harmonia total. No tots els pagesos estigueren d'acord amb la Sentència i, en conseqüència, la conflictivitat continuà. A un nivell de globalitat, persistí el sistema d'explotació feudal i, per tant, la lluita de classes, l'oposició i l'enfrontament antifeudals.

Per concloure

L'obra d'Eva Serra marca un punt destacat en la història del conflicte remença. Però de la contesa i de tots els aspectes que afecten la pagesia, remença i no remença, tot just en tenim un coneixement sumari. La història és una ciència en contínua revisió. Les anàlisis actuals, de les quals n'hi ha unes mostres en aquest número de la *Revista de Girona*, es circumscriuen, bàsicament, a territoris concrets (la Selva, la Garrotxa, etc.), i, com tradicionalment, a la Catalunya Vella, tot i que després de les investigacions de Paul Freedman —que posen de manifest que la Catalunya Nova no fou la mítica terra de llibertat que se'ns havia presentat— també caldrà estendre els estudis entorn del conflicte a aquella zona. A més, però, de les anàlisis concretes sobre els remences a Catalunya, cal fer un altre pas, tot seguint la tradició dels Hinojosa, Piskorski i Vicens: integrar els coneixements sobre les revoltes a Catalunya dins el marc de les lluites a nivell europeu, en el

període de la primera gran crisi del feudalisme, en els segles XIV i XV. És en aquest sentit que un treball com el de Robert Brenner (1976), amb les matisacions que calgui, resulta molt valuós.

Des del segle XIX fins a l'actualitat el coneixement sobre el conflicte remença ha anat millorant, i molt. Quantitativament, per l'acumulació evident d'estudis; qualitativament, per la introducció de noves tècniques de treball i de nous plantejaments teòrics. Les concepcions ideològiques que han acompanyat les interpretacions històriques dels autors també han variat, sovint en relació amb els canvis político-socials que es vivien. Aquestes concepcions de vegades han estat massa determinants; tant, que per a conèixer una història ens cal conèixer prèviament l'historiador (/s). A Catalunya, malauradament, els estudis sobre historiografia són gairebé inexistents. Aprofundir-hi, permetrà d'entendre millor la nostra història i els homes que se n'han ocupat, és a dir, els que l'han escrita.

Jordi Canal és estudiant d'Història.

BIBLIOGRAFIA

BALAGUER, Víctor, *Bellezas de la Historia de Cataluña*, v. I, Barcelona, Imp. de Narciso Ramírez, 1853; *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, v. III, Barcelona, Librería de Salvador Manero, 1862.

BARCELÓ, Miquel, RIQUER, Borja de, i UCELAY DA CAL, Enric, "Sobre la historiografia catalana" (pp. 68-73) a *L'Avenç*, nº 50, juny 1982.

BOFARULL, Antonio de, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Catalunya*, v. VI, Barcelona, Juan Aleu y Fugarull ed., 1877.

BRENNER, Robert, "Agrarian class structure and economic development in preindustrial Europe" (pp. 30-75) a *Past and present*, nº 70, 1976.

CANAL i MORELL, Jordi, "Francesc de Vernaltallat i els historiadors catalans del segle dinovè" (pp. 9-11) a *L'Olotí*, nº 364, 28 agost 1986.

MONSALVATGE, Francisco, *Col.lección Diplomática del condado de Besalú*, v. III (t. XIII de les *Noticias históricas...*), Olot, Imp. y Lib. de J. Bonet, 1906.

PELLA i FORGAS, José, *Historia del Ampurdán*, Barcelona, Luis Tasso y Serra Imp., 1883.

RIQUER, Borja de, *Lliga Regionalista: la burguesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*, Barcelona, ed. 62, 1977.

ROVIRA i VIRGILI, Antoni, *Història Nacional de Catalunya*, Barcelona, ed. Pàtria, 1931 (v. VI), 1934 (v. VII).

SÁNCHEZ ALBORNOZ, Claudio, *España, un enigma histórico*, v. II, Barcelona, e. EDHSA, 1973⁴.

SERRA i PUIG, Eva, "El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe" (pp. 17-32) a *Recerques*, nº 10, Barcelona, ed. Curial, 1980⁵; "El règim senyorial: recomposició del sistema feudal" (pp. 35-41) a *L'Avenç*, nº 26, abril 1980⁶; "Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII" (pp. 214-246) a *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona, ed. Crítica-Centre de Treball i Documentació, 1986.

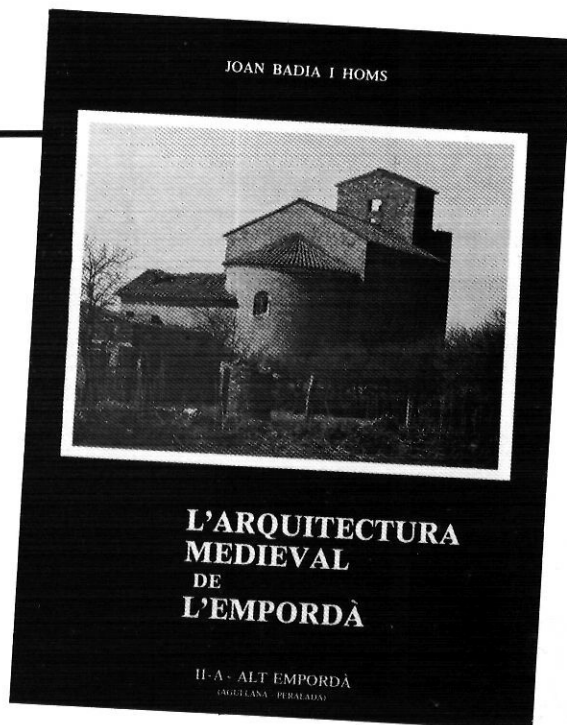
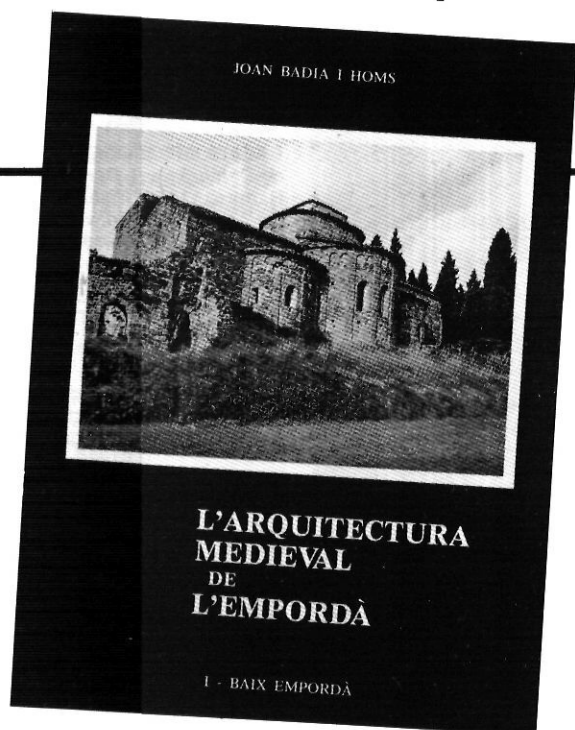
SOLDEVILA, Ferran, *Història de Catalunya*, v. II, Barcelona, ed. Alpha, 1935.

VALLS i TABERNER, Ferran i SOLDEVILA, Ferran, *Història de Catalunya*, v. II, Barcelona, ed. Selecta, 1968².

VICENS i VIVES, Jaume, *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*, v. I, Barcelona, Tipografia Emporium, 1936; *Obra dispersa*, v. I, Barcelona, ed. Vicens Vives, 1967; *Notícia de Catalunya*, Barcelona, ed. Destino, 1975⁵; *Historia de los remensas (en el siglo XV)*, Barcelona, ed. Vicens Vives, 1978.

VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, v. II, Barcelona, ed. 62, 1966².

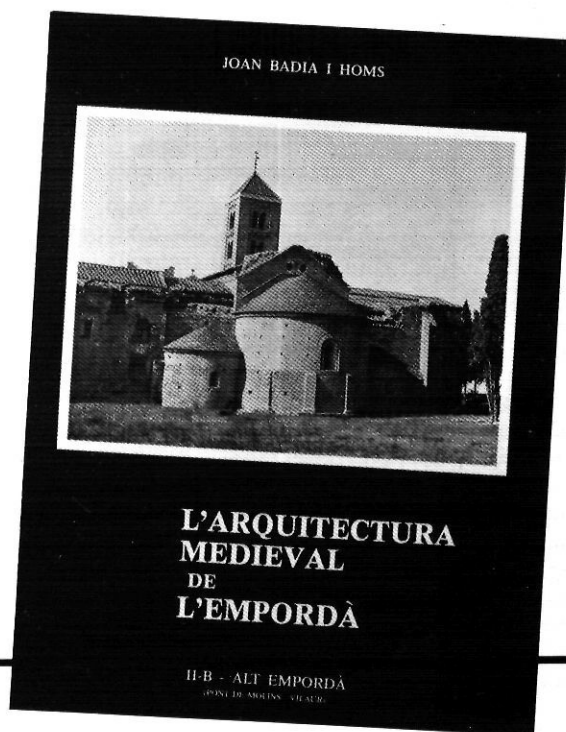
S'ha completat la reedició

L'ARQUITECTURA MEDIEVAL DE L'EMPORDÀ

de
JOAN BADIA I HOMS

Ha aparegut el volum II-B i
últim, amb una Addenda
que actualitza l'obra amb
la relació de noves
troballes, restauracions en
curs, etcètera.

DIPUTACIÓ DE GIRONA

Servei d'Estudis, Documentació i Informació

Pujada de St. Martí, 5-Apartat de Correus 11-17080 GIRONA